

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

-----o0o-----

**TÌM HIỂU VỀ “ KHẮP” CỦA NGƯỜI THÁI
Ở HUYỆN MƯỜNG LA**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN VĂN HÓA
CHUYÊN NGÀNH VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

SINH VIÊN THỰC HIỆN: NGUYỄN THỊ THANH NGÀ
GIẢNG VIÊN HƯỚNG DẪN: TS. VI VĂN AN

HÀ NỘI, 2011

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành khóa luận này, tôi xin gửi lời cảm ơn và lòng biết ơn sâu sắc đến T.S Vi Văn An, người đã tận tình hướng dẫn trong suốt quá trình viết khóa luận tốt nghiệp.

Tôi xin chân thành cảm ơn quý Thầy, Cô trong khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, đã truyền đạt kiến thức và tạo điều kiện tốt nhất để tôi được học tập và nghiên cứu tại Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.

Tôi xin chân thành cảm ơn phòng Văn hóa huyện Mường La, các chuyên gia, các nghệ nhân, đã giúp đỡ tôi thu thập những thông tin cần thiết để hoàn thành khóa luận này.

Tôi xin bày tỏ sự biết ơn chân thành tới gia đình, bạn bè và những người thương yêu tôi, luôn bên tôi, giúp đỡ tôi về vật chất cũng như tinh thần trong suốt quá trình học tập và thực hiện đề tài.

Vì điều kiện thời gian nghiên cứu có hạn, đề tài khó tránh khỏi sự thiếu sót, rất mong nhận được sự đóng góp ý kiến của các thầy cô và mọi người để đề tài của tôi được hoàn thiện hơn và có ý nghĩa cả trong lý luận và thực tiễn

Trân trọng cảm ơn!

Hà Nội ngày 18 tháng 5 năm 2011

Sinh viên

Nguyễn Thị Thanh Nga

MỤC LỤC

Lời cảm ơn

Mục lục

Lời nói đầu.....1

Chương 1. Khái quát về người Thái ở Mường La

1.1. Điều kiện tự nhiên.....6

    Vị trí địa lý.....6

    Địa hình.....6

    Khí hậu.....6

    Đất đai.....7

    Hệ thống thủy văn.....7

    Giao thông.....7

1.2. Điều kiện văn hóa- xã hội.....8

    Các đơn vị hành chính.....8

    Dân số, dân tộc.....9

    Giáo dục đào tạo, y tế.....9

    Các đặc điểm văn hóa.....9

1.2. Khát quát về người Thái ở huyện Mường La 10

1.2.1. Tên gọi, dân số và sự phân bố.....10

1.2.2. Nguồn gốc của người Thái.....11

1.2.3. Hoạt động kinh tế.....13

1.3. Các đặc trưng văn hóa.....15

1.3.1. Về văn hóa vật chất.....15

1.3.2. Về văn hóa xã hội.....20

1.3.3. Về văn hóa tinh thần.....24

Chương 2. “Khấp” và các làn điệu “khấp” của người Thái ở huyện Mường La

2.1. Giới thiệu chung về “khấp” của người Thái.....	31
2.1.1. “Khấp” là gì?.....	31
2.1.2. Môi trường và phương thức diễn xướng của “khấp”.....	32
2.2. Một số điệu “khấp”.....	40
2.2.1. Khấp xư (hát thơ).....	43
“Khấp xư” (hát kể chuyện thơ).....	44
“Khấp xư toi căn” (hát thơ đồng thanh).....	44
“Khấp hươn máu” (hát thơ lên nhà mới).....	45
“Khấp xư Táy pú xóc” (hát thơ kể sử thi Táy pú xóc).....	47
“Khấp xư Páo khuôn” (bài cúng chiêu hồn liệt sĩ có công mở mang đất Thái).....	48
“Khấp Chương” (hát kể chuyện Chương Han).....	49
2.2.2. “Khấp chiêu” (hát ứng tác).....	51
“Khấp pan lâu pan khẩu” (hát trên mâm cơm).....	53
“Khấp tồn pạu xống khươi-tồn pạu” (hát trong đám cưới).....	54
“Khấp xe” (hát trong vòng xoè).....	55
“Khấp trình diễn” (mới có trong các cuộc biểu diễn văn nghệ).....	57
2.2.3. “Khấp báo xao” (hát trai gái, hát giao duyên).....	58
“Quãm Xcók – xken” (Khấp đồ vui).....	59
“Khấp tán ỏ tán mặc” (hát tán tỉnh).....	60
“Khấp to nhạc to nhé” (gheo đùa).....	61
“Khấp to pẹ to xùa” (hát thi).....	62
2.2.4. “Khấp loong tông” (hát trên cánh đồng).....	66
2.2.5. “Khấp ú u nọi” (hát ru).....	67
2.2.6. “Khấp một lão” (các bài cúng của thầy ma thuật, phù thủy).....	68

2.2.7. “Khắp hạn khuôn” (hát trên sàn sân)	71
2.3. Nghệ thuật trong “khắp”	72
2.3.1. Các thể thơ và vần điệu thơ Thái.....	73
2.3.2. Nhạc điệu thơ Thái.....	86
2.3.3. Nghệ thuật cấu trúc thơ Thái.....	87

Chương 3. “Khắp” trong đời sống xã hội của người Thái ở huyện Mường La

3.1. Vai trò của “khắp” trong đời sống xã hội của người Thái.....	90
3.1.1. “Khắp” một sinh hoạt văn hóa truyền thống thể hiện những nét bản sắc văn hóa Thái.....	90
3.1.2. “Khắp” với việc xây dựng đời sống văn hóa cơ sở ở vùng người Thái Mường La.....	92
3.1.3. “Khắp” đóng góp vào sự phát triển nền thanh nhạc Thái và thanh nhạc chung của cả nước.....	94
3.2. Một số kiến nghị nhằm bảo tồn và phát huy các điệu “khắp” của người Thái ở Mường La.....	99

Kết luận.....	102
Danh mục tài liệu tham khảo.....	105
Phụ lục.....	108

LỜI MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Là một thành tố của văn hóa phi vật thể, dân ca đóng vai trò hết sức quan trọng trong đời sống tinh thần của người Thái Tây Bắc nói chung, của người Thái ở Mường La nói riêng.

Nhờ sự phong phú, đa dạng về thể loại, nên dân ca đã góp phần tạo nên bản sắc văn hóa riêng của người Thái, góp phần không nhỏ vào kho tàng văn hóa nghệ thuật của cả nước.

Thật vậy, người ta đã tìm thấy trong dòng chảy văn hóa Thái nhiều bộ trường ca có giá trị như *Táy Pú Xóc* (kể về bước đường chinh chiến của ông cha), *Quam tô mường* (Kể chuyện bản mường), *Phanh mường*; những tác phẩm thơ khuyết danh như: *Xống chụ xôn xao* (tiễn dặn người yêu), *Khun Lu nang Ủa* (Chàng Lú-Nàng Ủa); nhiều điệu múa Thái nhịp nhàng uyển chuyển qua hình ảnh những cô gái trẻ trong bộ y phục tuyệt đẹp và các điệu “múa xòe” nổi tiếng. Các điệu dân vũ đã đạt tới trình độ nghệ thuật điêu luyện như: múa khăn, “múa nón, múa chèo thuyền, v.v.. Đặc biệt, là những làn điệu dân ca như “Khấp báo xao”, “Khấp chiêu”... luôn có mặt trong các cuộc vui hội hè và giữ vai trò chủ đạo tạo nên bầu không khí thanh bình, náo nhiệt của sinh hoạt cộng đồng. Từ lâu, “khấp” Thái đã gắn chặt với cuộc sống của người lao động. Dòng đời con người từ khi sinh ra, lớn lên cho đến khi nằm xuống, luôn có một dòng chảy dân ca như suối nguồn tưới mát. Đường như mỗi chặng đời người đều được đánh dấu bằng những thể loại dân ca riêng, hát trao vòng cho trẻ sơ sinh, hát đồng dao cho các em nhi đồng, thiếu niên, hát giao duyên nam nữ, hát đám cưới cho các lứa đôi, hát lên nhà mới cho những gia đình hạnh phúc. Vào lứa tuổi trung niên con người phải biết hát dân ca để tham gia sinh hoạt trong các ngày hội, ngày lễ cầu cúng của cả bản làng. Những người già thường yêu thích những buổi

hát kể chuyện cổ tích hay các anh hùng ca dân tộc. Và khi con người xế chiều mẫn bóng thì được cả cộng đồng ca hát tiễn tới nơi an nghỉ cuối cùng. Có thể thấy hát Thái không còn là khu rừng biệt lập xa cách nữa mà đã gần gũi, quen thuộc từ lâu.

Tuy nhiên, sự hiểu biết của chúng ta về các làn điệu dân ca Thái vẫn còn khiêm tốn. Còn khá nhiều làn điệu hát Thái ta mới chỉ được nghe tên và có không ít những làn điệu “khấp” của người Thái chỉ còn tồn tại trong ký ức của những người già.

Mặc dù đã có một số công trình, bài viết đề cập đến dân ca Thái, song hầu như chưa có một công trình sưu tầm, nghiên cứu một cách có hệ thống, chuyên sâu về dân ca “khấp” của người Thái nói chung, người Thái ở Mường La nói riêng. Vì vậy, việc nghiên cứu về khấp Thái ở Mường La nhằm phát huy giá trị của loại hình dân ca này là hết sức cần thiết.

Với những lý do trên, tôi chọn đề tài: “***Tìm hiểu về “khấp” của người Thái ở huyện Mường La***” làm đề tài khóa luận tốt nghiệp của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Vấn đề văn nghệ dân gian của người Thái đã được đề cập đến trong một số công trình, nhưng do yêu cầu của công việc, mỗi người đã đứng ở mỗi góc độ, nên thành quả thu lại cũng khác nhau, mỗi công trình nghiên cứu có thể đề cập toàn diện văn hóa của người Thái, có những công trình chỉ đề cập đến một lĩnh vực trong văn hóa.

Riêng về hát dân ca Thái, cho đến nay dường như mới chỉ được đề cập đến trong một số công trình nghiên cứu, nhưng chưa từng được giới thiệu trọn vẹn. Những bài dưới tên chung là *Tản chú xiết xương* mới chỉ được trích in không nhiều. Hợp tuyển thơ văn Việt Nam phần văn học dân tộc thiếu số giới thiệu các bài *Lành đồn xa*, *Ướm hỏi*, *Chung lứa chung nôi*, *Đời thanh xuân*, *Dặn dò* trong số hơn một trăm bài ghi trong lời dẫn của

nhà xuất bản. Hợp tuyển còn in một số bài hát thách và một số bài Nam nữ đối ca... Gộp lại phần lời hát được giới thiệu trong Hợp tuyển tất cả khoảng 500 câu. Trước khi hợp tuyển ra đời, trên tạp chí văn nghệ có lần in vài ba bài *Tản chú xiết xương*. Ngoài ra, không còn ấn bản nào khác công bố về thể tài này. Về mặt âm nhạc, ngược lại, giáo sư, tiến sĩ khoa học Tô Ngọc Thanh đã in hàng loạt bài nghiên cứu giới thiệu có giá trị. Tô Ngọc Thanh còn là người đầu tiên giới thiệu về đồng dao Thái. Tạp chí *Văn nghệ Tây Bắc* năm 1974 còn công bố một số bài viết ngắn về Văn Hoan, một nhân vật đượm vẻ truyền thuyết, gắn với những hành trình dân ca đầy màu sắc và đậm dấu ấn tập quán dân tộc. Tuy nhiên, chúng ta thiếu hẳn những sưu tập hoàn chỉnh cần thiết về lời ca và sinh hoạt dân ca.

Hạn khuôn là một hình thức tổng hợp của văn nghệ dân gian Thái. Các tác giả Cầm Biêu, Sa Phong, Lò Văn Sĩ đều góp phần giới thiệu hình thức văn nghệ này. Đó là tất cả những gì nói về sinh hoạt văn nghệ dân gian Thái trong trạng thái nguyên hợp của nó. Tình hình giới thiệu, xuất bản vừa được điểm qua trên đây cho thấy cho đến nay chưa có công trình nào nghiên cứu một cách thấu đáo và hệ thống về “*khắp*” Thái. Đó vừa là thuận lợi nhưng cũng là khó khăn, thách thức đối với tôi khi nghiên cứu đề tài này.

3. Mục đích nghiên cứu

Việc nghiên cứu về “*khắp*” của người Thái ở huyện Mường La trước hết nhằm hệ thống lại các làn điệu khắp của người Thái, từ đó có cái nhìn tương đối đầy đủ, toàn diện về những đặc điểm nổi bật, độc đáo của những điệu “*khắp*” Thái. Đồng thời luận văn đề xuất những giải pháp cơ bản nhằm bảo tồn và phát huy các giá trị bản sắc văn hóa truyền thống của người Thái ở huyện Mường La cùng hòa chung vào nền văn hóa Việt Nam “*Tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc*”.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Nói đến “khắp” là nói đến lĩnh vực văn hóa tinh thần, do vậy phạm vi khá rộng, song do khả năng có hạn, đề tài chỉ đi sâu nghiên cứu một số làn điệu “khắp” phổ biến của người Thái đen ở huyện Mường La.

5. Phương pháp nghiên cứu

- Tra cứu tài liệu
- Xã hội học văn hóa
- Khảo sát thực tế
- Phương pháp phân tích, tổng hợp
- Phương pháp thống kê, phân loại

6. Đóng góp của đề tài

Nghiên cứu “khắp” Thái trong đời sống văn hoá dân gian của người Thái đen ở Mường La, nhằm giới thiệu một nét văn hoá đặc trưng vốn có trong dân gian nhưng chưa có nhiều công trình nghiên cứu về nó. Luận văn là công trình đầu tiên nghiên cứu một cách hệ thống về “khắp” của người Thái ở Mường La

Trong quá trình nghiên cứu, qua khảo sát điền dã, tác giả đề tài đã thu thập được một số lượng những điệu “khắp” còn đang lưu truyền trong đời sống dân gian ở Mường La.

Kết quả khảo sát thực tế trên là cơ sở khoa học để tác giả luận văn bước đầu đề xuất hướng bảo tồn và phát huy giữ gìn nét đẹp, bản sắc văn hoá dân tộc các dân tộc thiểu số Việt Nam đang bị mai một dần, bởi đây là một công việc cụ thể, có ý nghĩa cho những người có ý thức về sự hiện diện và vai trò của “khắp”.

7. Bố cục của luận văn

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, luận văn gồm 3 chương.

Chương 1. Khái quát về người Thái ở Mường La

Chương 2. “Khấp” và các điệu “Khấp” của người Thái ở huyện Mường
La

Chương 3. “Khấp” trong đời sống xã hội của người Thái ở huyện

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hoàng Bích (1975), “Giới thiệu xòe Thái Tây Bắc”, *tạp chí nghiên cứu nghệ thuật*, (7)
2. Chăm Biêu (1956), “Thơ ca Hạng Khuống”, *tạp chí Văn nghệ Tây Bắc*.
3. Chăm Biêu (1966), “Một vài ý kiến về văn học Thái Tây Bắc”, *tạp chí Văn học*, (6).
4. Trần Bình (1996), “Đôi nét về lịch của người Thái ở Tây Bắc”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á*, (1)
5. Hoàng Tuấn Cư (2005), “Đôi điều về tín ngưỡng của dân tộc Thái ở Tây Bắc Việt Nam”, *tạp chí Nghiên cứu tôn giáo*, (4).
6. Chăm Cường (1986), *Tìm hiểu văn học dân tộc Thái ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội
7. Chăm Cường, Chăm Kỳ, Hà Thị Thiệp (1986), *Truyện dân gian Thái*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
8. Phan Hữu Dật, Chăm Trọng (1999), *Văn hóa Thái Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
9. Nguyễn Văn Hòa, *Truyện cổ và dân ca Thái vùng Tây Bắc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
10. Đinh Văn Lành, (1975), “Mấy nét về tính nghệ thuật trong truyện cổ tích Thái”, *tạp chí Văn nghệ Tây Bắc*.
11. Vi Trọng Liên (2002), “Vài nét về người Thái ở Sơn La”, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.

12. Nguyễn Thị Thanh Nga (2005) ,”Tín ngưỡng dân gian trong nghi lễ cầu cúng của người Thái đen ở Sơn La”, *tạp chí Nghiên cứu tôn giáo*, (4).
13. Thi Nhị (1977), “Một số vấn đề văn nghệ dân gian dân tộc Thái”, *tạp chí Dân tộc học*, (1)
14. Thi Nhị (1978), “Thử phân loại dân ca Thái”, *tạp chí Dân tộc học*, (2).
15. Mạc Phi (1961), “Tản chú xiết xương”, *tạp chí văn nghệ*, (15).
16. Mạc Phi (1961), “Giá trị truyện thơ Xống chú xon xao”, *tạp chí Nghiên cứu văn học*, (5).
17. Mạc Phi (1961), “Văn học Thái”, *tạp chí Văn nghệ*, (45).
18. Lê Chí Quế (1975), “Phân loại dân ca các dân tộc thiểu số ở miền Bắc”, *tạp chí Văn học*, (6).
19. Lường Quý (1974), “Giới Thiệu Văn Hoan”, *tạp chí Văn nghệ Tây Bắc*, (1).
20. Lò Văn Sỹ (1975), “Giới thiệu Tản chú xiết xương”, *tạp chí Văn nghệ Sơn La*, (2).
21. Lò Văn Sỹ(1976), “Dân ca Thái”, *tạp chí Dân tộc học*, (4).
22. Lò Văn Sỹ (1976), “Vài nét về sinh hoạt hạn khuống của dân tộc Thái Tây Bắc”, *tạp chí Văn nghệ Sơn La*, (1).
23. Lò Văn Sỹ (1978), “Sinh hoạt khánh thành nhà mới ở vùng người Thái Tây Bắc”, *tạp chí Dân tộc học*, (2).
24. Dương Đình Minh Sơn (1994), *Ngôn ngữ với việc hình thành âm điệu đặc trưng trong dân ca Thái- Tây Bắc, Việt Nam*, Quỹ phát triển Văn hoá Thụy Điển- Việt Nam, Nxb Âm nhạc, Hà Nội.
25. Ngô Đức Thịnh (1996), *Các sắc thái văn hóa tộc người, Văn hóa học đại cương và cơ sở văn hóa Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, tr. 99-116.

26. Tô Ngọc Thanh(1969), *Những vấn đề âm nhạc dân tộc Thái trước cách mạng tháng Tám*, *Nội san Những vấn đề âm nhạc và múa*, (tập 1,2,3,4,5).
27. Tô Ngọc Thanh (1971), “Âm nhạc Thái Tây Bắc”, *tập san văn hóa nghệ thuật* ,(4).
28. Tô Ngọc Thanh (1972), “ Khắp long tong ở vùng Ot dâu”, *tập san Văn hóa nghệ thuật*, (11).
29. Tô Ngọc Thanh (1974), “Đồng dao với cuộc sống của dân tộc Thái ở Tây Bắc”, *tạp chí Văn học* (4).
30. Tô Ngọc Thanh (1979), *Dân ca Thái*, Nxb Văn hóa, Hà Nội
31. Chăm Trọng, Phan Hữu Dật (1995), *Văn hóa Thái Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
32. Chăm Trọng (1996), *Văn hóa và lịch sử người Thái ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
33. Chăm Trọng (1977), “Quan hệ dòng họ trong các bản của người Thái ở vùng Tây Bắc”, *tạp chí Dân tộc học*, (1).
34. Chăm Trọng (1978), *Người Thái ở Tây Bắc Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
35. Quang Trung (1975), “Cách nhìn thực tiễn của người dân miền núi qua tục ngữ Thái”, *tạp chí Văn nghệ Sơn La*, (số 1).
36. Đặng Nghiêm Vạn (và các tác giả) (1977), *Tư liệu về lịch sử và xã hội dân tộc Thái*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
37. Viện Dân tộc học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam* (các tỉnh phía Bắc), Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
38. Viện ngôn ngữ học (1994), *Từ điển Tiếng Việt*. Nxb Đà Nẵng, Trung tâm từ điển học, Hà Nội.